

Eufrosin Poteca
(1786-1858)

EUFROSIN POTECA

**ELEMENTURI
DE
METAFISICĂ**

**Ediție critică, studiu introductiv,
note și comentarii de
Adrian Michiduță**

De remarcat este și cumpăna, pe care știe s-o păstreze între *teologie* și *iconomie*. Nicăieri nu vorbește de Dumnezeu în afara legăturii cu viața noastră și a făpturii. El e pentru noi punct de referință, de sprijin, de scris, de ordine și unitate. Chiar atunci, bunăoară, când vorbește despre cinstirea, adorarea Lui nu-i lipsesc sublinieri, accente iconomice: «Cu închinăciunile noi cinstim pe Dumnezeu de câte ori ne închinăm și ne rugăm: ca să ne ție sufletul, mintea și trupul întru sănătate și în întregime; să ne ajute să fugim de rău și să facem bine. Cu dragoste cinstim pe Dumnezeu de câte ori suntem mulțumiți întru starea noastră, să dăm de mâncare celor flămânzi, să adăpăm pe cel însetat». Gh. Neagoe, *Eufrosin Poteca, teolog și slujitor bisericesc*, în „Mitropolia olteniei”, an XXVIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1976, p. 1016.

Călugărul-filosof Eufrosin Poteca era convins că „filosofia învață pe om să viețuiască după vrednicia cuvântului încât numai faptele sale, ci și dogmele voirilor sale să se poată aplica ca o lege la toți vecinii săi”. *Scrieri filosofice*, p. 131.

CUPRINS

Cuvânt asupra ediției / 5

Adrian Michiduță, Metafizica spiritualist-creștină a lui Eufrosin Poteca / 19

PARTEA I. PSIHOLOGHIA

§1. Începăturile celor ce sunt / 34

§2. Despărțirea științelor / 34

§3. Nedeslușirea și rea despărțire a științelor până acum / 34

§4. De[spre] firea sufletului / 35

§5. De unde simplitatea sufletului / 37

§6. De unde dar sufletul / 37

§7. Păreră cea mai adevărată / 39

§8. Ființa intrinsecă a sufletului / 40

§9. Ce e omu[l] ? / 41

§10. Nădejde de nemurirea sufletului / 42

PARTEA [a] II-[a] ONTOLOGHIE

§11. Metafizica celor vechi / 43

§12. Începutura și înțălegerile după cei noi / 44

- §13. De unde ideea pentru desăvârșirea între cele ființelnice și lucrelnice din cele întâmplătoare și părute / 45
- §14. Înțelegerea de felurime. Atribut, mod, întâmplare, însușire, ființă, estime și deosăbire între trup și materie, între suflet și minte / 46
- §15. Idei pe relație și asemănare / 48
- §16. Înțălegeri și idei universale / 49
- §17. Atârnarea / 50
- §18. De cuvântul destoinic și de condiția fără de care nu se face / 52
- §19. Mântuirea de obște a oamenilor / 53
- §20. Ce e rânduiala? / 54
- §21. Frumusețea / 54
- §22. Ce e bun / 55
- §23. Fericirea / 55

PARTEA [a] III[-a] COSMOLOGHIA

- §24. Părerii ale filosofilor vec[h]i de[spre] începutul lumii / 58
- §25. Părerea de obște a celor vechi / 62
- §26. Surparea acestor părerii / 63
- §27. Facerea lumi[i] și vremea faceri[i] / 64
- §28. De forma pământului / 67
- §29. Sistima lumi[i] / 68
- §30. De[spre] lumea cea mai desăvârșită / 70

PARTEA [a] IV[-a] TEOLOGHIA NATURALNICĂ

- §31. Estimea lui Dumnezeu / 72
- §32. Ființa celor ce sunt / 73
- §33. Ființa lui Dumnezeu / 74
- §34. Deșărtăci[u]nea materi[e]i neorganice și neînsuflețite (Kosma, § 28) / 76
- §35. Elementuri adevărate ale celor ce sânt vii pre pământ / 77
- §36. Ce este Dumnezeu? / 78
- §37. Pronia lui Dumnezeu / 79
- §38. Pronia lui Dumnezeu cu deosăbire pentru om / 80
- §39. Ce e cinstire de Dumnezeu? / 81
- §40. Datoriile noastre către Dumnezeu / 81
- Note și comentarii / 84

PARTEA I. PSIHLOGHIA

§ 1. ÎNCEPĂTURILE CELOR CE SÂNT

P. 38 bis r
5 **S**i la prima legie de filosofie și după aceea de multe ori și acum zic că începăturile celor ce sunt trei sunt, adică: trup, suflet și minte.

§ 2. DESPĂRȚIREA ȘTIINȚELOR

10 Așadar, filosofia în trei ar trebui să fie despărțită, adică: în fiziologhie, psihologhie și ideologhie. Și filosofia să surprindă numai științele cele ce privesc viața oamenilor, a celorlalte viețuitoare și a plantelor; și ideologhia, apoi, să cuprindă toate începăturile ideilor abstra[c]te, care se aplică la gramatică, la logică, la itică, la teologhie și la legile politicești[1].

§ 3. NEDESLUȘIRE ȘI REA DESPĂRȚIRE A ȘTIINȚELOR PÂNĂ ACUM

15 Iar p[â]nă acum despărțirea științelor este nedeslușită și rea, pentru că, deși se pare frumos a fi despărțite științele numai în P. 38 bis v do[u]ă peste tot, ad[i]că în fizice și metafizice, însă Fizica să întinde prea la multe, pentru că nu bine cuprinde între trupuri și cerul și lumina și căldura și focul electric și puterea magistrului. Așijderea și Metafizica prea cu multe vorbe arată neputința înțelegerii ome- 20 nești. Pentru că așa, în loc de luminare, pricinu[i]ește întunecare și așa încă Psihologhia întâleasă preste tot nu să cunoaște bine la care trebuie să se ție, adecă de Fizică sau Metafizică.

§ 4. DE[SPRE] FIREA SUFLETULUI

Cu toate acestea, iată și eu nu lipsii a face puține însemnări de metafisică culese din Soavie și din
 25 cugetările mele și, [în] primul [rând], de[spre] firea sufletului. Deci, [de ce să] mai repeți ceea ce de multe ori s-au zis, învățând Istoria filosofică[2]. [C]halde[i] socotea[u] că sufletul e un fel de foc; Evripid[e] un etir pre[a] suptire; iar Anaksimandru, Anacsimen, Dioghen și Arhelau îl credea născut din aer, de unde și grecește să zice πνευμα
 30 χαί ψυχή, adică *sufflare* și *suflet*[3], latinește *anima* și *spiritus* și slavonește дух *duh*. Critie îl judeca făcut din sânge, Galinos din spirtul sângelui, Empedoclis din toate elementurile, Zinon Eleatul din căldură, din frig, uscăciune și din umezeală dopotrivă; iar stoicii, unii zicea că stă în căldura aceea prin

care răsuflăm și ne mișcăm, precum zicea și Zinon și Posidonie, iar alți[i], [împreună] cu Hrisip și Apolodor, îl privea ca o părticică din ființa aceea
 F 39 r focoasă pe care o credea versată în toată lumea și pre care o numea sufletul lumi[i] și alți[i] [în] altfel. 35

Deosebiți de aceștia fură Socrat[e] și Platon, carii hotărâră pre suflet [drept] fi[i]nță simple și nematerială și, de aicea, nemuritor.

§ 5. DE UNDE SIMPLITATEA SUFLETULUI

Din însăși firea ghidului se vede
 că ființa aceea care gândește
 40 necesitește, trebu[ie] să fie simple.

§ 6. DE UNDE DAR SUFLETUL

Multe dar fură părerile de[spre] începutul sufletului ome-
 nesc și pre[a] deosăbite între
 45 dânsule. [În] primul [rând] pentru

că uni[i] socotiră și aceasta, adică
 că sufletele ar fi fost vecinice,
 izvorâte din Dumnezeu și mici
 părțile din dumnezeiasca ființă,
 înc[h]ise în trupuri; al doilea, iar
 alți[i] cum că ar fi din ființa aceea
 luminoasă care însuflețește toată
 lumea, al treilea și alți[i], apoi,
 socotiră că, precum lemnele și
 toate [i]erburile răsar din sămânța
 lor, fieștecare după felul său, așa
 să face și la viețuitoare, între care
 se cuprinde și omul, adecă fii[i],
 oamenilor răsar din sămânța însu-
 fletită a părinților lor și crescând la
 împlinirea vârstei lor rodesc
 asemenea sămânță, care iarăș[i]
 [în]sămânțându-să, după rânduiala
 firii, răsar alți fii[i], după cum și
 din sămânța sănătoasă a grâului
 sa[u] a altor plante, care are în sine
 începătură de viață, răsar mici
 plante și, crescând, la împlinirea
 vârstei lor rodesc asemenea sămân-
 ță. Și dintr-acest[e]a, iarăși sămă-
 nându-se, răsar altele și așa în vecii
 vecilor. Așadar, să face și legea tutu-

lor viețuitoarelor și oamenilor, adecă
 să nasc din sămânța părinților și așa
 să mântu[i]esc și sunt felurile tuturilor
 celor ce sunt vii în veci[i] vecilor.

§ 7. PĂREREA CEA MAI ADEVĂRATĂ

Acum de m-ar întreba cineva
 care dintr-aceste mai sus zise trei
 păreri (lăsând pre celelalte) sea-
 mână mai mult cu adevărul după
 simțirea de obște, eu aş zice că și
 cei dintâi au dreptate, dar mai mult
 cei de-al doilea și nu mult mai mult
 cei după urmă. Și să nu să mire
 cineva de aceasta, pentru că și
 Biserica cântă: „Omul este ca iarba
 și zilele lui ca floarea câmpului”. Iar
 de m-ar întreba cineva de unde dar
 se fac rodurile și sămânța, atât a
 plantelor cât și a viețuitoarelor?
 Oare, din hrana cu care se hrănesc?
 Din umezeală? Din aer? Din lu-
 mină? Eu aş răspunde în glas mare
 că din toate acestea. Și așa zicând
 tot, tot atâta zic ca cum să zice că

din Dumnezeu, pentru că mărturisit și cunoscut este că toate sunt de la Dumnezeu și întru Dumnezeu trăiesc, se mișcă și Dumnezeu este întru toate cele văzute și cele nevăzute și mai presus de toate.

§ 8. FIINȚA INTRINSECĂ A SUFLETULUI

Noi vedem, cunoaștem și știm că toate cele ce sunt s-aduc la tre[i] ipostasuri, adică la trup, suflet și minte. Dar, [ceea] ce este intrinseca lor ființă, noi nu o pricepem, nici a trupurilor, nici a sufletilor și nici a minț[ilor], ci atâta numai cunoaștem din experiențe, că trup în filosofie zicând, înțelegem un ipostas pipăit care are lungime, lețime, grosime, greime și multe alte însușiri, iar suflet în filosofie înțelegem un ipostas deosăbit de trup, adică o putere mișcătoare, simțitoare, poftitoare, gânditoare și pomenitoare. Și minte în filosofie zicând, înțelegem cu ipostatat mul[t] mai dohovnicesc decât ce-

lelalte, adică o putere înțelegătoare, judecătoare, socotitoare și voitoare.

§ 9. CE E OMU[L] ?

Omul este o ființă triipostatică, adevărat alcătuit din trup, suflet și minte, deci, dar până când aceste trei ipostasuri sunt sănătoase (care noi nu pricepem cum stau în om), până atuncea omul este bine. Iar când unul dintr-acestea să vatămă, atuncea omul e bolnav, din care poate să și moară și atuncea noi nu mai știm ce să zicem de viața omului, adevărat în ce stare să află sufletul lui, pentru că până aicea ajunge sufletul nostru; și aicea este [h]otarul filosofi[ei], de unde, apoi, începe cuvântul credinți[ei] și al descoperirii.

Respect pentru oameni și cărți

§ 10. NĂDEJDE DE NEMURIREA SUFLETULUI

Dar însă afară de cuvântul
 90 credinț[e]i, noi putem nădăjdui
 nemurirea sufletului, pentru că
 dacă trupul se desface în elemen-
 F. 40 v turile din care au fost alcătuit și
 care nu poate să se prăpădească,
 așa și sufletul și mintea vor zbura
 spre lumina lui Dumnezeu, pre
 unde veniseră, și se vor mântui în
 vecie nemărginită. Și afară de
 ac[e]asta, decă Dumnezeu este
 drept și mulți drepți aicea rămân
 95 nemiluți, așadar, le va răsplăti în
 viața cea fără de moarte.

PARTEA [a] II-[a] ONTOLOGHIE

§ 11. METAFIZICA CELOR VECHI

O ntologia[4], care va să zică
 cuvântare de[spre] estimi,
 era metafizica celor vechi. Și
 nu era altceva decât un șir de
 hotărâri[5] de[spre] ființă și
 făptură, estime și neestime,
 so[b]tanță și mod, de[spre] unime,
 100 adevăr, bunătate, rânduială și să-
 vârșirea estimilor, de aceiaș[i]
 știme (ταυτότης) și de[spre] [de]o-
 săbime, asemănare și neasămă-
 nare, de[spre] tot și parte; de[spre]
 estime simple și compoște;
 de[spre] lățime, tărimă, spațiu (de-
 șert), loc, vreme, mișcare, putere
 mișcătoare, putința, împotrivirea,
 105 inerția (ἐνέργεια), mărginit, cauza și
 efect, putincios, neputincios, nece-
 sariu și întâmplători, facere și peri-
 ciune ș.c.l.